

Harai Dénes ny. ezredes:

TÖRTÉNETEK, ADATOK, GONDOLATOK

Széljegyzetek Szakály Sándor „Trianon, honvédség, háború, sport” című kötetéhez

Szakály Sándor könyvei nekünk, katonáknak orientációs pontot jelentenek a magyar történelem sorsfordulóiról, honvédségünkéről, a háborúkról – ilyen a „Trianon, honvédség, háború, sport”¹ című munkája is, amely válogatott írásokat tartalmaz Magyarország 20. századi történelméről. Miért orientációs pontok, kérdezhetnék; egyszerűen azért, mert a történelem, s különösen a címben jelzett tartamok a katonai identitás szerves részei, és Szakály Sándor munkái jelentősen elősegítik e vonatkozásban az egyre pontosabb kép kialakulását a történelem sajátos, nyomteremtő műveleteiről. A témával való foglalkozást indokolhatja a határaink mellett zajló háborús-polgárháborús konfliktus, de a kötet alkalmas arra is, hogy új szervezeti elemek bevezetéséhez – különösen a sport területén, ha van ilyen szándék – elgondolkodjunk azon, hogyan csinálták ezt vagy azt katonaelődeink. Röviden a kötet főbb fejezeteiről:

TRIANON

Egy közelmúltbeli beszélgetésben Oscar-díjas filmrendezőnk, Szabó István (Mefisztó, 1982) elgondolkodva Nemes Jeles László kitűnő filmje, a „Saul fia” nemzetközi sikere fogadtatásának itthoni felemáságán, váratlanul azt mondta: „lehetne filmet forgatni Trianonról is”, a magyarságot ért nagy traumáról. Igen, lehetne, mondjuk a 100. évfordulóra. Akár egy Oscar-díjra esélyes filmet, a magyar családok – és benne a magyar zsidó családok – millióit szétszakító, sokakat öngyilkosságba kergető, a fiatalok jövőjét megsemmisítő, majd a ki- és visszatelepítésekben lelkiileg és fizikailag is megnyomorodó, minden tulajdonukat elvesztő, azóta is megalázott emberek sorstragédiájáról, a papságnak felekezeteik körében végzett lélekmentő munkájáról.

A trauma először csak adatszerűen jelentkezett, mert a nemzet akkori 325 411 km² területéből 92 833 km² (28,5%) maradt, a veszteség 232 578 km² (71,5%); az akkori 20,886 millió főt számláló népességéből maradt 7,6 millió fő (36,4%), a veszteség 13,27 millió fő (63,6%).² Nem véletlen, hogy a korabeli szerző Franciaország 1420-as és Magyarország 1920-as megcsonkítását idézte kis, francia nyelvű kötetében.

Van a forгатókönyvhöz anyag is, mert a veszteség természetéről számos alapos munka megjelent történészeinktől, íróinktól (Nemeskürty Istvántól, Cseres Tibortól, Raffay Ernőtől, Szakály Sándortól stb.). Szakály Sándor is több kötetében pontos diagnózisát adja a

¹ Szakály Sándor: Trianon, honvédség, háború, sport. Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről. Kárpátia Stúdió, 2013. A külön nem jelzett idézetek e kötetből valók.

² Adalbert de Póka-Pivny: Le Siècle de Jeanne D'arc et le Siècle Dernier de la Hongrie. Budapest, 1931. Édition de L'Association Hongroise des Affaires Étrangères et pour la S.d.N., 29, 42.

békediktátumnak, aláírása körülményeinek és következményeinek. „A magyarság tagjai a határokon kívül és belül egyaránt úgy érezték, hogy Trianonban egy legyőzött nemzetet még elfogadhatatlanul meg is aláztak. A megaláztatást pedig gyakran nehezebb elviselni, mint a vereséget!” – hangsúlyozza a szerző, jelezve a trauma sokrétűségét. Günter Grass (irodalmi Nobel-díj, 1999) hasonlóképpen ír egy a németekre irányuló nemzetközi repesz-szióról: „Megszoktuk, hogy szakadások és hasadékok közt éljünk... németnek lenni annyi, mint meghasonlottnak lenni minden lét- és tudatállapotban.”³

Trianon a magyar lelkiség változáspontja, mert alapintuíciója változott meg; radikálisan megnőtt a múlt jelentősége minden ellenkező, a múltat eltörlő ambícióval, a szocialista évtizedek szuggesztív pedagógiájával szemben. Ugyanakkor 1948 után jelentkezett egy érzéketlenség is a magyarságot érintő traumák tekintetében (ami nemcsak 1920-ra, hanem 1956-ra is vonatkozott). A trianoni diktátummal önmeghatározásunkat veszítettük el. A külső politikai hatalom térképátrajzoló hatalommá vált. Trianon esetében a megfosztottság többszörös, mert fél évszázadon keresztül a róla való beszéd lehetőségétől is megfosztották a magyar embereket, katonákat, még az egyetemistákat és tanáraikat is. A diktátum olyan következményekkel jár napjainkban is, mint állandó rettegés az elcsatolt nemzetrészek sorsa miatt, gondoljunk a kárpátaljai magyarokra napjainkban; vagy a délvidéki magyarságra a délszláv háborúban, az 1990-es években; a falurombolások időszakára Erdélyben, az 1970-es és 1980-as években. Közel egy évszázadon keresztül alig volt, aki újra elgondolja, hogy mit jelent mindig kívül lenni, haza-közelben. Ráközelítve erre az érzésre megemlítem, hogy Kovács Imre (1913–1980), a két világháború közötti népi mozgalom kiemelkedő alakja, író, száműzetésében, már idősebb korában el-eljött New Yorkból a magyar határ osztrák oldalára, és átnézett Magyarországra.

Trianon hatása a hadsereg vonatkozásában letaglózó volt, de Horthy és tisztikara – írta Szekfű Gyula – a semmiből nemzeti hadsereget teremtett; a rejtett kiképzés hatékonysága létrehozta a hadseregvezetésre képes tiszti- és tiszthelyettesi kart. A történelemben az összefüggésekre és hatásaikra célszerű figyelni, mert jelenkorunkban (is) vissza-visszatérnek hasonló helyzetek, amikor ismét a majdnem „semmiből” teremtenünk, létrehozunk kell. Szakály Sándor a veszteségekkel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a kormányzó, a Honvéd Vezérkar, valamint a tiszti- és altiszti kar tudatában volt a veszteségnek, mert a haderőt külön szankciók is sújtották. 1948 után a vádló internacionalista politika szégyenletessé tette s vele együtt megbélyegezte a magyar tiszteket, altiszteket. Nem véletlen, hogy a katonák részéről – köztük Julier Ferenc által – kezdeményezett „Piros-fehér-zöld” mozgalom az 1920-as években sikerre vezetett, a tisztikar kitartott a célok, az ország integritásának védelme, a bajtársiasság mellett.

HONVÉDSÉG, HÁBORÚ

A kötet tanulságos fejezete a „Volt-e alternatíva? Magyarország 1939–1941” című. Megjegyzem, hogy a választhatóság, az alternatíva kidolgozása mind a politikai, mind a katonai tervezés egyik meghatározó szempontja. A szerző azt válaszolja a kérdésre, hogy valószínűleg igen, de nem ez volt a valódi kérdés, hanem, mint írja: „...lett volna-e olyan magyar politikus, aki elszalasztja a trianoni béke megváltoztatására mutató bármely lehetőséget, és az adott geo-, katona- és külpolitikai helyzetben a háború végéig képes megőrizni Magyarország

³ Günter Grass: Beszéd a veszteségről; Álom Európáról. T-Twins Kiadó, 1994, 28.

önállóságát és függetlenségét. [...] Akkor úgy tűnt – a katonai és politikai vezetők többsége legalábbis úgy vélte –, hogy a gyors győzelem után a németekkel együtt menetelő románok, illetve szlovákok a Kárpát-medence felosztásánál kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek, mint a semleges, a »kölcönt« vissza nem fizető magyarok.”

Erre viszont nemmel lehetett csak válaszolni abban az európai keretben, amelyben Magyarország találta magát a második világháború kitörésekor. Természetesen a vezető politikusoknál nem lehet teljes megfelelésről (tudományosan: korrespondanciáról) beszélni szándékokban, értékekben, meggyőződésekben, eljárásokban sem, de mindig érzékelhető (magánlevelekben, testületi döntések előtti vitákban, koronatanácsokon stb.) a környezeti keretnek – különösen az erőviszonyok változásának – is a hatása. Háborúban, mint feszültség-térben a kontrasztok mindig élesebbek. Napjainkban is hasonló jelenségeket érzékelhetünk a világban.

A magyar hadba lépés azonban elveiben, céljaiban, normáiban, eszközrendszerében teljesen eltért a németekétől. Egyik oldalon kormányzati-igazgatási vonatkozásaiban egy számítógató, feudális magyar állam, a másikon egy tudomány alapú, német ipari állam a maga hatalmas technikai-haditechnikai agresszív dinamikájával (amelynek maradványaiból még arra is futotta, hogy megalapozza a NASA űrprogramját Werner von Braun vezetésével). Ez önmagában nem kérdőjelez meg eseményeket, de jobban becsülhetjük a magyar katona szolgálati helytállását.

A feudális szerkezetből a centralizált függések sajátos rendszerét, a technika viszonylag alacsony színvonalát, valamint a társadalmiság sokrétű zártságát kell megemlítenünk, a hadsereg vonatkozásában is. E jellemzőknek nemcsak makrókövetkezményei vannak, hanem megvan a személyiségi, családi vonatkozása is, amikor a szerző azt írja: „Ha megnézzük, hogy a második világháború éveit magyar honvédelmi miniszterei, illetve a honvéd vezérkar főnökei közül milyen családi háttérrel bírtak a tábornokok, akkor azt tapasztaljuk, hogy cipészek, kisbirtokosok, mérnökök [MÁV-tisztviselők, alkalmazottak stb. – H. D.], illetve katonatisztek találhatók az apák között, akik általában szerény jövedelemből tartották el a három-, négygyermekes családjukat.” Cs. Szabó László helyesen utalt arra a második világháború előtt közvetlenül: „A nemzetek a háborúban is különböznek. A német háború hirtelen kiterjed, mint robbanó gáz. Nagy térérzékre s kis határérzékre vall. A francia képzelet lineáris, a háborúja is vonalas, körülhatárolt. Ahogy a német késő gótika csarnok-templommá tágította a karcsú francia székesegyházakat, a német hadvezetés is tág-térben gondolkodik. A Siegfried-vonalat is a franciák kényszerítették rá. Ha maga dönthet a hadi eszközökről, az árok, az erőd és védvonal helyett a repülőgépet választja. Két elütő szellem s két különböző »népi telítettség« szabja meg a két szomszéd háborús módszerét is.”⁴

A „Bizalmas tiszti parancs a magyar királyi 2. honvéd hadsereg tisztikara 1943-as tevékenységének értékeléséről” című, Szombathelyi Ferenc, a honvéd vezérkar főnöke által készített dokumentumból kiemelem a következőt: „Meg kell keményíteni magunkat és ki kell lökni magunk közül a kufárokat és kereskedőket. Csak egyesült erővel tudunk eredményt elérni... Nyugodtan építhetünk a magyar katona ősi kiváló tulajdonságára, amely most is e katasztrófában is megmutatkozott, de csak ott, ahol a tiszt a helyén volt. Ismét beigazolódtott, hogy a magyar katona olyan, ahogyan vezetik... Talán még nem volt magyar tisztikar, melyre ilyen nehéz és sorsdöntő feladatok hárultak volna.” A 20. század első felében, már a második alkalommal vált szükségessé az idő szorításában a célját, fegyelmét veszített hadsereget

⁴ Cs. Szabó László: Fegyveres Európa – Útinaplók. Nyugat, Budapest, 1939, 78.

ütőképes hadsereggé szervezni. A bizalmas tisztí parancs két csatolt mellékletében a tisztek, altisztek szolgálat alóli kibúvásának módozatait ismertetik.

„Magyarország a második világháborúban és a magyar katonai felső vezetés 1939–1945” című tanulmányában írja a szerző: „Jelenlegi ismereteink szerint az 1945 és 1956 közötti időszakban a második világháborús magyar katonai felső vezetés – a magyar királyi csendőrség vezetőit nem számítva ide – tagjai közül több mint nyolcvan személyt ítéltek el. Közülük halálos ítéletet kapott huszonnégy fő, és az ítéletet tizenkettőjük esetében végre is hajtották. Voltak olyanok is, akiket ítélet nélkül a börtönben vertek halálra, továbbá az életfogytiglani vagy hosszú szabadságvesztésre ítélték száma is több tucatra rúgott. Több katonai vezetőt idegen országok – Szovjetunió, Jugoszlávia – hatóságai ítéltek halálra és hajtották végre rajtuk az ítéletet...” A szerző hozzáteszi: azok, akik az 1948 utáni időszakban szerepet vállaltak, az 1950-es években már szintén nem kerülhették a sorsukat; voltak, akiket „csak” a nyugellátástól és rendfokozatuktól fosztottak meg, de a többségüket kitelepítették, internálták 1950–51-ben. Tábornokok kiadása idegen országoknak a népbírósági perek után – v. Szombathelyi Ferenc vezérezredest pl. Jugoszláviának – szokatlan eljárás volt. A történelem fintora: a délszláv háborút követően a szerbek és a horvátok is megtapasztalhatták ezt az érzést, amikor a hágai Nemzetközi Bíróság várta a kiadatásukat.

Megjegyzem, ez az időszak volt az, amikor érzékelhetően váltotta egymást – Kádár Gyula kifejezésével – a harcos férfiak kemény kötelességteljesítésének „hősi-patrióta”, „ipari-üzleti-hadviselés” paradigmája. E váltás közvetlenül a háború után Közép-Kelet-Európában (is) nemcsak beárnyékolta az elítélt katonai felsővezetők nimbuszát, hanem politikailag egyenesen megsemmisítette, családjait is tönkretette, nevüket megbélyegezte, személyüket kitiltotta az oktatásból, az emlékezetpolitikából, a történettudományból. Talán ennek tükrében érzékelhetővé válik az a bátor és jelentős munka, amelyet történészeink és jogászaink végeztek a rendszerátalakulást megelőzően és azt követően a rehabilitációk ügyében.

SPORT

A kötet egyik jelentős fejezete a „Sportoló katonák, honvédő sportolók (1868–1945)” című. „A katonatiszti képzés sajátosságaiból – komoly hangsúly a sporton és a testnevelésen – adódóan többtucatnyi kiemelkedő sportoló került ki a hivatásos honvédtisztek közül 1918 után, míg az 1918 esztendőben mind közös haderőből, mind a honvédségből” – írja a szerző. E következtetése különösen megérintett, mert amikor évekkel ezelőtt negyedéves, avatás előtt álló tisztjelöltekkel beszélgettem, akkor egyikük keserű szájjal jegyezte meg: élsportolóként vonult be, de mire negyedéves lett, leszokott a sportról. Hozzáteszem, hogy a sport életérték, s mint ilyen, a szolgálatteljesítés minőségi összetevője, a terhelhetőség, a teljesítőképesség mutatószáma. „A mindenkori képzésben fontos szerepet kapott a testnevelés és a különféle sportokban való jártasság megszerzése. A katonai hivatásra történő felkészülés során a növendékek, illetve hallgatók alapos gyakorlatot szereztek az ún. »katonai sportokban« – értsd: lövészet, vívás, lovaglás –, de a kiképzésükben, felkészítésükben fontos szerepet kapott az úszás, a szertorna is” – írja a szerző.

Engedje meg a tisztelt olvasó, hogy érdekességként az északi játékok⁵ közül egy olyan katonai sportot, a felderítők által alkalmazott lovas-síversenyt is beillesszek ide, amely nálunk így nem ismert: „E sportot oly módon üzik, hogy a skifutó a ló nyergébe akasztott

⁵ Márkus Jenő: Északi játékok (útleírás). Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1907, 33.

kötélbe kapaszkodik, akit ekképpen a lovas mintegy 8-10 méternyire maga után vontat. Főkellék a biztonságon és kitartáson kívül az, hogy a skifutó a ló menetelésének irányát pontosan tudja követni s a hótalpakkal az irányt nyugodtan, kevés mozgással betartani, mert ellenkező esetben a skivel oldalvást kiszalad, s feltétlenül elbukik. A végtelen hómezőkön igen nagy távolságokat képesek a svédek és a norvégek ily módon maguk mögött hagyni [a verseny 170 km-es távú volt, amelyet 3 szakaszra osztottak, és egy csapatban 3 versenyző indult – H. D.] s azért különösen a katonaságnál úzik szorgalmasan e sportot, amelynek főleg a felderítő szolgálatoknál lehet nagy hasznát venni” – számolt be erről a 20. század elején a korabeli tudósító.

Szakály Sándor történelmi tényként, fontos szervezeti és oktatási hagyományokra hívja fel a figyelmet: „A sport és a honvédelem szoros kapcsolatát mutatja az Országos Testnevelési Tanács (OTT) létrejötte is, amelynek a társelnökét mindig a magyar királyi honvédség adta altábornagyi rendfokozatú tábornok személyében, míg a szakbizottságok közül számosat a magyar királyi honvédség tábornokai vezettek.” A szerző hozzáteszi, hogy „a Magyar Labdarúgó Szövetségben, a Magyar Úszó Szövetségben, a Magyar Vívó Szövetségben, a Magyar Sí Szövetségben stb. elnöki, alelnöki tisztséget töltött be egy-egy hivatásos katonatiszt, mi több ők álltak a »Toldi Miklós« Honvéd Sporttanár- és Vívómesterképző Intézet élén is, továbbá számos hivatásos honvédtiszt részt vett az 1925-ben alapított Magyar Királyi Testnevelési Főiskolán az oktatásban.”

Szorosabban három tanulmány tartozik e témához, köztük az „Adalékok Kemény Ferenc életútjához / Katonai szolgálatának időszaka (1880–1893)” című. Kemény Ferenc sportszervező, az újkori olimpiai játékokat kezdeményező és elindító Nemzetközi Olimpiai Bizottság alapító tagja, a Magyar Olimpiai Bizottság alapító titkára volt.

A másik írás „Dr. Phil. Mező Ferencz első világháborús kitüntetései” címmel került a kötetbe. Mező Ferenc (1885–1961) az amszterdami olimpiai játékokon (1928) a művészeti versenyek irodalmi kategóriájában „Az olimpiai játékok története” című munkájával érdemelte ki az olimpiai bajnoki címet.

A harmadik dolgozat „A sportos katonatiszt. Adalék Gömbös Gyula katonai pályafutásának rekonstruálásához” címet viseli. Gömbös Gyula (1886–1936) gyermekkorától kezdve sportolt (atletizált és futballozott), majd a honvéd hadapródiskolán megkedvelte és jól elsajátította a vívást. A vívótanfolyamról a következőket írja a szerző: „E tanfolyam 1881. január 1-jei alapítása óta – 1911-es átszervezésén át 1913-as megszüntetéséig – a császári és királyi haderő (k. u. k. Heer) számára képezte a vívó- és tornatanárokat, tíz hónapos időtartammal... (a tiszteket oktatónak, az altiszteket segédoktatóknak nevezték működésük során).” Az akkori társadalom is hasznosította a hadseregben megszerzett képesítettséget, a leszerelt vagy nyugállományba került tisztek közül többen iskolákban tornatanárok lettek, vagy katonai szervezőképességüket hasznosították azzal, hogy nyomdaigazgatókká, iskolaigazgatókká nevezték ki őket – utalt erre írásaiban Nemeskürty István is. Aktív politikusként, pártprogramba először Gömbös Gyula tette bele pártjának követelései közé a sportot és a testnevelést – írja a szerző.

A kötetben Kemal Atatürkkal kapcsolatos anyagot is találtam: „Magyar küldöttség Kemal Atatürk temetésén, Törökország, 1938. november” címmel, amely Ruszkay Jenő tábornok pontos beszámoló jelentése a török államfő méltó búcsúztatásáról. Magam – nagyra értékelve a kultúrantropológiai érdekességeket is tartalmazó dokumentumot – inkább Mustafa Kemal Atatürknek (1881–1938) mint katonának a jelentőségét szeretném kiemelni. Ő is, mint általában a történelem kiemelkedő személyiségei, a „nagy elhatározások embere” volt, s vezetői akcióképességét a katona-politikai célok és módszerek folyamatos eszkalációja sem

merítette ki. Kemal Atatürkre és parancsnoktársaira már nem volt jellemző a dervisszerű alázatosság. Adottságai, megfigyelő- és elemzőképessége révén jó stratégia volt nemcsak a harctéren, hanem politikai területen is. A lausanne-i szerződést (1923) követően Kemal és parancsnokai teljes ellenőrzésük alatt tartották a belső helyzetet, minden társadalmi csoportot összefogtak, támogatták azokat az embereket, akik történelmükben először tapasztalhatták az együttműködő szerepet. Megjegyzem, hogy a török katonák államalkotó-államfenntartó képessége történelmileg jelentős hagyományokkal rendelkezik. Ellenállás csak a vallási fanatikusok és az elit egyes kis csoportjai részéről volt. A török történelemben először volt kedvező hatásuk forradalmi reformoknak, azaz nemcsak a viszonyok változtak, hanem az emberek nagy csoportjainak viszonyulása is. Az addigi társadalmi viszonyok terén komplex átalakításra került sor, új jelentést kaptak a dolgok. Mit eredményezett a kemali időszak a török történelemben?⁶ 1. megszüntette a szultanátust (1922) és 2. létrehozta a Török Köztársaságot (1923), 3. eltörölte a kalifátust (1924). Mindhárom mozzanat vezérlőelve a demokratikus nemzeti állam, a nemzeti szuverenitás volt, ezek vezérelték a monarchia felszámolását. Az iszlám világban ezek a lépések példa nélküliek voltak, közelítve a világi és a vallási hatalom különválasztásához. Az ortodox pátriárka szimbolizálta a keleti egyház nemzetköziségét. 1922–1924 között megkezdődött a török állam szekularizációja, az iszlám államvallás-jellegének, valamint a jogi diszkrimináció megszüntetése. Beemelték a „nemzeti akarat” és a „nemzeti szuverenitás” elveket is az új Qur’anic törvénybe, az új alkotmányba (1937).

A kötetben a háború témaköréhez tartoznak olyan további és bizonyára érdeklődést kiváltó írások, mint a: Röpirat Werth Henrikről 1939-ből; Egy katonai attasé felmentése és nyugállományba helyezése 1941-ben; „Özvegy Koltschakné” (Sophie Koltschak) levele; Náday István „útravalója”; Népbírósi eljárások a magyar királyi honvédség és csendőrség tagjai ellen 1945 után; valamint „Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat?”.

A felsoroltakból ez utóbbit emelem ki, amelynek alcíme: „Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról”. A szerző a napló szerzőjének, Shvoy Kálmán (1881–1971) altábornagy pályafutásának bemutatásán túlmenően számos érdekes kérdésre is kitér, így Röder Vilmos volt honvédelmi miniszterrel, „magyar királyi titkos tanácsossal” való rivalizálására, ezzel is érzékeltetve azt, hogy a 20. század első felében a katonaiskolákon a felkészítés még egész életre szólt. Szakály a napló számos helytelen, téves információjára is felhívja a figyelmet, majd hangsúlyozza: „... alapos jegyzetelés, más forrásokkal történő összevetés nélkül nem lehetne, nem szabadna naplókat, emlékezéseket közreadni, mert azok nem egy esetben téves állítások, vélemények alapját képezhetik, és az emlékezetbe bevitt tévedések kitörlése hosszabb időt vesz igénybe (ha nem egyenesen reménytelen bizonyos esetekben), mint a közreadó alapos és elmélyült munkára fordítandó ideje.” Szakály Sándor igyekszik nem elmenni a pontatlanságok mellett. Joggal írta Kő András: „Történészünk az utolsó mohikán, aki még felveszi a telefont, ha történelmi vagy kultúratörténeti pontatlanságot észlel.”⁷

Mint fentebb jeleztem, a kötet foglalkozik a népbírósi perekkel is. A vonatkozó tanulmány utolsó mondatában ez áll: „Az elítéltek többségének katonai tisztessége, becsülete helyreállt. Az utódok és az utókor tisztességgel hajthat fejet tevékenységük előtt.” Engedje meg az olvasó, hogy felhívjam a figyelmet Szakály Sándor történésznek a méltatlanul elítélt, kiemelkedő magyar katonaszemélyek életének rekonstrukciójával, rehabilitációjával

⁶ Bülent Tanör: The birth of modern nation amid the ruins of the Ottoman Empire. The Unesco Courier, November 1981, 6.

⁷ Kő András: Szakály Sándor hatvanéves. Bécsi Napló, 2015. november–december, 6.

kapcsolatban kifejtett munkásságára. Közvetlenül a háborúk után mindig más a győztesek és más a legyőzöttek gondolatvilága, értékítélete, és az igazságnak nem sok szerep jutott a népbírói ítélezésekben. A történész viszont a valóság nagy komplexitású helyzeteit értékeli, értelmezi – hozzáteszem, hogy oldalvágásoktól sem mentes szakmai környezetben.

Szakály Sándor „Trianon, honvédség, háború, sport” című munkájában ismét a tárgyilagos, dokumentumokra támaszkodó, szüntelenül újabb adatokat, összefüggéseket kereső, a maszkok mögé tekintő, a különbségeket-különösségeket tisztázó történész mutatkozik meg. Érveivel nem akarja az olvasó tudatát átgyúrni, a döntést a befogadóra bízta, de így is, vagy éppen ezért (?) formálja a történelmi köztudatot. Munkái a legkeményebb időkben is mindig áldozatkészen szolgáló katonáról szólnak, azzal a természetességgel, mondhatnám nyers őszinteséggel, kritikussággal, szilárd értékrenddel és nemegyszer emelkedettséggel, mellyel József Attila is megénekli régióink embereit, nemzeteit „A Dunánál” című versében: „...ölte, ölelte, tették, ami kell.” Szakály Sándor sikerének titka ez a harag és elfogultság nélküli természetesség, mely a szellemi együttműködéshez, egymás értékeinek elfogadásához vezethet.

Ajánlom a kötetet az érdeklődő olvasók figyelmébe.

Szakály Sándor: Trianon, honvédség, háború, sport. Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről. Kárpátia Stúdió, 2013.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Cs. Szabó László: *Fegyveres Európa – Útinaplók*. Nyugat, Budapest, 1939.

Grass, Günter: *Beszéd a veszteségről; Álom Európáról*. T-Twins Kiadó, 1994.

Kő András: *Szakály Sándor hatvanéves*. Bécsi Napló, 2015. november–december.

Márkus Jenő: *Északi játékok* (útleírás). Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1907, 33

Póka-Pivny, Adalbert de: *Le Siècle de Jeanne D'arc et le Siècle Dernier de la Hongrie*. Budapest, 1931. Édition de L'Association Hongroise des Affaires Étrangères et pour la S.d.N.

Tanör, Bülent: *The birth of modern nation amid the ruins of the Ottoman Empire*. The UNESCO Courier, November 1981.